

БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫ

Садыркүл Л.М.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: sadyrkulova99@bk.ru

Мақалада білім беру мекемелерінде логопедиялық жұмыстың ұйымдастырылуы талданған. Логопед-мұғалімнің еңбек әрекеттері, жалпы білім беру мекемелеріндегі логопедиялық сүйемелдеу, даму мүмкіндігі шектеулі балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстың негізгі міндеті қарастырылған.

Тірек сөздер: логопед, кәсіби қызмет, даму мүмкіндігі шектеулі, логопедиялық сүйемелдеу, логопедиялық жұмыс.

В статье проанализирована организация логопедической работы в образовательных учреждениях. Рассмотрены трудовые действия учителя-логопеда, логопедическое сопровождение в общеобразовательных учреждениях, основная задача логопедической работы с детьми с ограниченными возможностями развития.

Ключевые слова: логопед, профессиональная деятельность, с ограниченными возможностями развития, логопедическое сопровождение, логопедическая работа логопед, профессиональная деятельность, с ограниченными возможностями развития, логопедическое сопровождение, логопедическая работа.

The article analyzes the organization of speech therapy work in educational institutions. The article considers the labor actions of a speech therapist teacher, speech therapy support in general education institutions, the main task of speech therapy work with children with developmental disabilities.

Key words: speech therapist, professional activity, with disabilities, speech therapy support, speech therapy work.

Логопедтің әр бағыты білім алуда ерекше қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың бірыңғай жалпы процесінің ажырамас бөлігі болып табылады, бұл білім беру аясында ерекше мәнге ие, өйткені ол сөйлеу бұзылыстарын оқшауланған түрде жеңуге емес, тұтастай алғанда оларды бейімдеу мен әлеуметтендіруге бағытталған [1].

Логопед-мұғалімнің мақсатты жұмысын ұйымдастыруда құжаттаманы дұрыс жүргізу (сөйлеу картасы, жеке жұмыс жоспарлары, сабақ жоспары және тақырыптық жоспарлау) маңызды [2].

Логопед-мұғалімнің жұмысын нақты жоспарлаудың болуы логопедтік пункт жағдайында сөйлеу қабілеті бұзылған жас оқушылармен түзету-педагогикалық жұмыстың жақсы нәтижелерінің кепілі болып табылады.

Логопед-мұғалім жылдық жоспар жасайды, онда жұмыстың барлық бөлімдері, оқушылардың әр тобымен тоқсандық немесе перспективалық жұмыс жоспары, жеке оқушылармен жеке жұмыс жоспары (осы оқушылардың сөйлеу карталарына жазылады) қарастырылған. Оқушылардың әр тобы үшін сабақ жоспарларын құру міндетті болып табылады.

Логопедиялық жұмысты перспективалық жоспарлау оқушылардың сөйлеуін зерттеу нәтижелеріне, сондай-ақ білім беру мекемелеріндегі психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумы (ПМПк) немесе ПМПк мүшелері тұжырымдайтын жеке және фронтальды түзету жұмыстарының бағыттарына негізделген.

Мектептегі түзету жұмыстары негізінен топта жүзеге асырылатындықтан, логопед мұғалім әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеруі керек, ал сабақтың бірыңғай жоспарына

сүйене отырып және белгілі бір сөйлеу терапиясының қорытындысы бар балалардың ерекшеліктерін түсінуі керек.

Оқушылардың әр тобы үшін түзету жұмыстарының перспективалық жоспары топтар жинақталғаннан кейін жасалады, ол оқу жылының басында балалардың сөйлеуін тексеру нәтижелері бойынша логопедтік қорытындыларды ескере отырып жүзеге асырылады.

Егер логопедтік пунктте бір жастағы және сөйлеу қабілеті бірдей екі немесе одан да көп оқушылар тобы бір уақытта айналысатын болса, логопед мұғалім олар үшін бір перспективалық жоспар құра алады. Әр жоспардың алдында топ нөмірі, сынып және логопедиялық қорытынды көрсетіледі. Сондай-ақ білім алушылардың құрамын көрсету ұсынылуы мүмкін. Перспективалық жоспарда жұмыстың негізгі дәйектілігі мен оны іске асырудың болжамды мерзімдері көрсетілуі керек.

Баламен жеке логопедиялық жұмыстың перспективалық жоспары сөйлеу картасына қосылады және келесі кесте (1-кесте) түрінде жасалуы мүмкін:

Кесте 1 - Жеке логопедиялық жұмыстың перспективалық жоспары

	Түзету жұмысының бағыты	Түзету жұмысының мазмұны

Сөйлеу тілінде бұзылысы бар оқушыларға кешенді түзету әсерін қамтамасыз ету үшін фронтальды логопедиялық жұмыстың перспективалық жоспарының мазмұнын бастауыш сынып мұғалімінің оқу-тақырыптық жоспарлауымен байланыстыру қажет. Логопед мұғалім ана тілі мен оқуды оқытудың мазмұны мен әдістерін, сонымен қатар сыныпта қандай тақырыптар мен қай уақытта оқылатындығын жақсы білуі керек, сондықтан өз сабақтарында ана тілі мен оқудағы бағдарламалық талаптардың деңгейін ескеру қажет.

Түзету логопедиясын перспективалық жоспарлауға қойылатын негізгі талаптар:

1. Бұзылыстың құрылымына сәйкестігі;
2. Балалардың жас санатына сәйкестігі;
3. Сабақ өткізу жиілігін есепке алу;
4. Білім беру бағдарламасының ерекшеліктерін есепке алу;
5. Балалардың психологиялық сөйлеу базасының жай-күйін есепке алу;
6. Білім беру мекемесінің ПМПК анықтаған түзету жұмыстарының бағыттарын

көрсету.

Түзету жұмыстарын перспективалық жоспарлау кезіндегі тақырыптарды тұжырымдау кезінде логопед мұғалім келесі принциптердің біріне негізделуі мүмкін:

1. Фонетикалық принцип (мысалы: "Дыбыстар мен әріптер", "Р дыбысы мен әрпі", "С – Ш дыбыстары мен әріптері", "Қатты және жұмсақ дауыссыз дыбыстар", "Екпін");
2. Грамматикалық принцип (мысалы: "Сын есімдерді зат есімдермен сәйкестендіру", "Сөз тудырушы және түрлендіруші жұрнақтар", "Әңгіме-сипаттама");
3. Лексикалық принцип (мысалы: "Тура және көп мағыналы сөздер", Фразеологиялық тіркестер").

Бұл жағдайда ПМПК оу бекіткен жеке және фронтальды даму бағдарламаларына бағдарлау ерекше маңызды рөл атқарады. Логопедиялық жұмыстың мұндай жүйесі бүкіл оқу жылында түзету әсерінің күрделілігін қамтамасыз етеді, сонымен қатар балалардың оқуын жекелендіруге ықпал етеді.

Логопедиялық жұмыстың перспективалық жоспарын құрудың негізгі принциптері параллельділік пен жүйелілік болып табылады.

Жүйелі жоспарлау кезінде жұмыс сөйлеудің фонетикалық, лексикалық, грамматикалық аспектілері бойынша кезең-кезеңімен жүзеге асырылады. Бұл құрылыммен логопедиялық сабақтардағы тақырыптарды оқу мерзімдерін қазақ/орыс тіліндегі білім беру бағдарламасымен байланыстыру ерекше өзекті болады.

Жоспарлаудың параллель түрі әр сабақта, оның тақырыбына қарамастан, тілдік жүйенің барлық компоненттерімен жұмыс жасауды қамтиды. Зерттелетін дыбыстармен сөйлеу материалына зат есімдер мен сын есімдердің көпше түрлерін қалыптастыруға арналған тапсырмалар, мәтіндермен жұмыс кіреді, бекітуді қажет ететін лексикалық тақырыптар өңделеді.

Бұл жағдайда білім беру мекемесінің ПМПК бекіткен жеке және фронтальды даму бағдарламаларына бағдарлау ерекше маңызды рөл атқарады. Логопедиялық жұмыстың мұндай жүйесі бүкіл оқу жылында түзету әсерінің күрделілігін қамтамасыз етеді, сонымен қатар балалардың оқуын жекелеңдіруге ықпал етеді.

Соңғы жылдары жалпы білім беретін мектептердегі балалар контингенті айтарлықтай өзгерді, білім алуда ерекше қажеттілігі бар балалар санының өсуі байқалады.

Жалпы білім беру жүйесінің инклюзивті практикаға бағдарлануына байланысты жалпы білім беру ұйымының мектеп логопунктінде жұмыс істейтін логопедке де қойылатын талаптар өсті, өйткені дамудың ең көп кездесетін бұзылыстары сөйлеу тіліндегі бұзылыстары болып табылады.

Инклюзивті білім беру аясындағы логопед-мұғалім жұмысының өзіндік ерекшеліктері бар. Біріншіден, түзету жұмыстарына дейін логопед, қарапайым балалармен жұмыс жасағандай, дәл және мұқият диагноз қою арқылы әртүрлі әдістерді қолдана отырып, сөйлеу бұзылыстарының ерекшеліктері мен сипатын анықтайды. Екіншіден, логопедиялық зерттеуге сүйене отырып, бірқатар басқа мамандармен бірге баланың жеке даму жоспарын жасайды, оның ерекшеліктерін ескереді, жеке білім беру бағытын анықтайды, сонымен қатар әртүрлі оқу пәндері бойынша даму мүмкіндігі шектеулі оқушылардың үлгерім себептерінің алдын алуға немесе жоюға бағытталған әдістерді, іс-шаралар мен стратегияларды анықтайды және әзірлейді. Үшіншіден, логопункт жұмысының ерекшелігі денсаулығы мүмкіндігі шектеулі оқушылардың әртүрлі санаттарына көмек көрсетуді қамтиды; жұмыс оқушының жеке басының ерекшеліктерін ескере отырып жүргізіледі; оң және теріс жақтары өтемақы мақсатында қолданылады (бұзылыстарды өтеу үшін бұзылмаған талдағыштарды тарту). Төртіншіден, барлық логопедиялық жұмыс ең көп зардап шеккен сөйлеу компонентінің айналасында құрылады (мысалы, алалия кезінде логопедиялық жұмыста сөйлеудің лексикалық жағына мән беріледі). Бесіншіден, логопед мұғалім сөйлеуді дамыту кезеңдеріне байланысты сөйлеу терапиясының мақсаттары мен әдістерін өзгертуі керек. Алтыншыдан, жұмысты ұйымдастыру, оның формасы мен қолданылатын материал білім алуда ерекше қажеттілігі бар баланың жасына сәйкес келуі керек: оқушымен жұмыс оқу бағдарламасының материалын қамтуы керек. Түзету-логопедиялық жұмыс процесінде жұмыстың жеке түрін жүзеге асыру тиімді болады. Бұл формадағы сабақтар баланың жасына және сөйлеу кемістігінің түріне сәйкес жүргізілуі керек. Сабақтар аптасына бірнеше рет (30 минуттан) үнемі өткізілуі керек. Баламен жеке іс-әрекеттің негізгі міндеті – баланың мүмкіндіктеріне негізделген сөйлеуді максималды дамыту. Түзету-логопедиялық жұмыста жоғары нәтижелерге қол жеткізуге келесі ережелерді сақтау ықпал етуі керек: балалармен жұмыс жасауда дидактикалық және көрнекі материалдарды егжей-тегжейлі тандау; жеке сабақтың әр жеке кезеңіне уақытты ұтымды бөлу; материалды кәсіби және ғылыми негізделген ұсыну; логопедиялық жұмыстың әртүрлі формаларын, әдістері мен тәсілдерін қолдану; түзету-логопедиялық әсер ету процесінде техникалық құралдарды пайдалану (компьютерлік технологияларды тарту) және т.б. [3,4]. Жетіншіден, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың көпшілігінде жоғары психикалық функциялардың дамуындағы бұзылулар бар, атап айтқанда есте сақтау, зейін, қабылдау, ойлау, мотор және сенсорлық дамудың әртүрлі дәрежелері бар. Балалардың бұл санатында шаршаудың жоғары деңгейі, тез шаршау, жалқаулықтың көрінісі және басқа белгілер бар. Бұл белгілерді жеңу үшін оқушыға қызығушылық таныту, жұмыстың стандартты емес әдістерін қолдану, белсенді физикалық жаттығуларды міндетті түрде қосу, инновациялық технологияларды тарту және т. б. қажет.

Логопед маман басқа да бұзылыстары бар (есту, көру, ЕБА, ТҚАБ және т.б.) білім алушылармен ерекше және жоғары мамандандырылған логопедтік жұмысқа назар аудару

қажет. Кез-келген маман мүмкіндігі шектеулі адамдардың барлық мүмкін санаттарының клиникалық-психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері, осы санаттардағы сөйлеу бұзылыстарының құрылымы мен ерекшелігі туралы нақты түсініктерге ие болуы керек.

Сөйлеу тіліндегі бұзылыстарына байланысты оқушылардың сәтсіздігінің алдын алу және жеңу жалпы білім беретін мектепте де, арнайы (түзету) білім беру мекемесінде де логопедтердің басты міндеті болып табылады.

Осылайша, қазақстандық білім беру жүйесін жетілдіру педагогикалық білімнің мақсаттары, міндеттері мен мазмұнын айтарлықтай жаңартуды қажет етеді деп қорытынды жасауға болады. Білім берудегі инновациялық жұмыстың қажетті элементі білім беру процесінің барлық қатысушыларына және ең алдымен, даму мүмкіндігі шектеулі балаларға жан-жақты психологиялық-педагогикалық қолдауды дамыту болып табылады. Негізгі білім беру бағдарламасын дамытуға және қоғамға сәтті бейімделу мен интеграцияға кедергі келтіретін сөйлеу бұзылыстарының алдын алуға бағытталған логопедиялық сүйемелдеуге ерекше рөл беріледі. Бүгінгі таңда білім беру ұйымдары кешенді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыру процесін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуді қажет етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық консилиум ережесі. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 38 б.

2. Приходько, О. Г. Деятельность специалистов сопровождения при включении обучающихся с ограниченными возможностями здоровья и детей- инвалидов в образовательное пространство [Текст]: методические материалы для специалистов сопровождения: учителей-логопедов, учителей- дефектологов, педагогов-психологов, тьюторов и социальных педагогов образовательных организаций / О.Г. Приходько и др. – М. : ГБОУ ВПО МГПУ, 2014. – 102 с.

3. Малофеев Н. Н. Инклюзивное образование в контексте современной социальной политики [Текст] / Н. Н. Малофеев // Воспитание и обучение детей с нарушениями в развитии. – 2009. – № 6. – С.3-9.

4. Басаргина, Л. В. Развитие индивидуального стиля деятельности учителя- логопеда в системе повышения квалификации // Сибирский педагогический журнал. - 2009. - № 13. - С. 388 - 393.